Archetype

Η αρχιτεκτονική στην πασαρέλα

Τάσης Παπαϊωάννου - 24/02/2023

Όταν το 1967 ο Γκι Ντεμπόρ έγραφε το γνωστό βιβλίο του «Η κοινωνία του θεάματος», ίσως να μη φανταζόταν το πόσο θα επηρέαζε το θέαμα, σήμερα, τη ζωή μας. Ζούμε σ' έναν κόσμο πλημμυρισμένο με εικόνες. Όλα έχουν γίνει εικόνα: ψηφιακή, άυλη, που εντυπώνεται ανεξίτηλα στον εγκέφαλό μας! Τηλεόραση, κομπιούτερ, κινητό τηλέφωνο έχουν γίνει αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητάς μας. Facebook, Instagram, Tik Tok και ποιος ξέρει τι άλλες εφαρμογές στο μέλλον θα κυριαρχούνται από την παντοδυναμία και την αμεσότητα της εικόνας. Με τον καιρό, όλα τείνουν να χάσουν την υλική υπόστασή τους και μεταλλάσσονται σε ψηφιακά αντικείμενα προς θέαση (πραγματικά ή πλασματικά, εν τέλει αδιάφορο).

Το ίδιο και η αρχιτεκτονική. Κινδυνεύει να χάσει –αν δεν το έχει χάσει ήδη– αυτό που ήταν η αιτία της ύπαρξής της, αυτό που αποτελούσε και το βαθύτερο νόημά της: τον βιωμένο (με όλες μας τις αισθήσεις) αρχιτεκτονικό χώρο. Δεν χτίζουμε «δοχεία ζωής» που υπηρετούν τις ανθρώπινες ανάγκες, αλλά τρισδιάστατα εικονογραφικά σκηνικά στον χώρο. Η αρχιτεκτονική μετατρέπεται σ' ένα ψυχρό και αβίωτο έκθεμα βιτρίνας. Η ίδια η ύλη υποτάσσεται στη φαντασμαγορική εικόνα που σαγηνεύει με τη ναρκισσιστική μορφή της. Κυριαρχεί το εξωφρενικό, το προκλητικό, το πομπώδες, το αλλόκοτο, το κούφιο, το ρηχό.

Περπατάς στη γειτονιά και νεόδμητα κτίρια (κυρίως πολυκατοικίες) ξεπροβάλλουν άξαφνα μπροστά σου, άσχημα σαν σκιάχτρα. Επιθετικά, αυτοαναφορικά, αντιμετωπίζουν υπεροπτικά τα γειτονικά τους, θεωρώντας τα παρακατιανά, ξεπερασμένα, «δεύτερα». Προσπαθούν να δημιουργήσουν νέα πρότυπα για τις μικροαστικές φαντασιώσεις των καταναλωτών, φτάνοντας στο αποκορύφωμα της επιδειξιομανίας και της αυθάδειας. Μια

φθήνια που πονηρά βαφτίζεται πολυτέλεια. Η αλαζονική μορφή τους κραυγάζει ενοχλητικά, ώστε να την προσέξεις, να σταθείς και να εντυπωσιαστείς από τα μπιχλιμπίδια της, έτσι όπως αυτάρεσκα ξεχωρίζει μέσα στους δρόμους της γειτονιάς. Τα καινούρια κτίσματα φωνασκούν κι αυτά δυνατά, όπως οι τελάληδες που προσπαθούν να πουλήσουν την πραμάτεια τους στην αγορά.

Η πόλη, έτσι, γεμίζει με κτίρια-εμπορεύματα που στερούνται κάθε νοήματος και καταργούν ό,τι είχε απομείνει από αυτό που συγκροτούσε τη συλλογικότητα της κατοίκησης. Ανάμεσά τους στέκονται αθόρυβα και τα λιγοστά κτίρια πολύ καλής αρχιτεκτονικής, που στολίζουν με τη σεμνή παρουσία τους τον νεότερο κτιριακό πολιτισμό της χώρας μας. Κτίρια που έρχονται να ακουμπήσουν φυσιολογικά δίπλα σ' αυτά που προϋπήρχαν, δίχως υπερβολές και ακατανόητους μορφοπλαστικούς ακροβατισμούς, όπως πάντα κάνει η καλή αρχιτεκτονική. Στέκεται σιωπηλή στη σκιά του παρόντος, μνημονεύοντας με την παρουσία της όχι μόνον αυτούς που την έχτισαν, αλλά και το πώς θα όφειλε να είναι ο βίος μας.

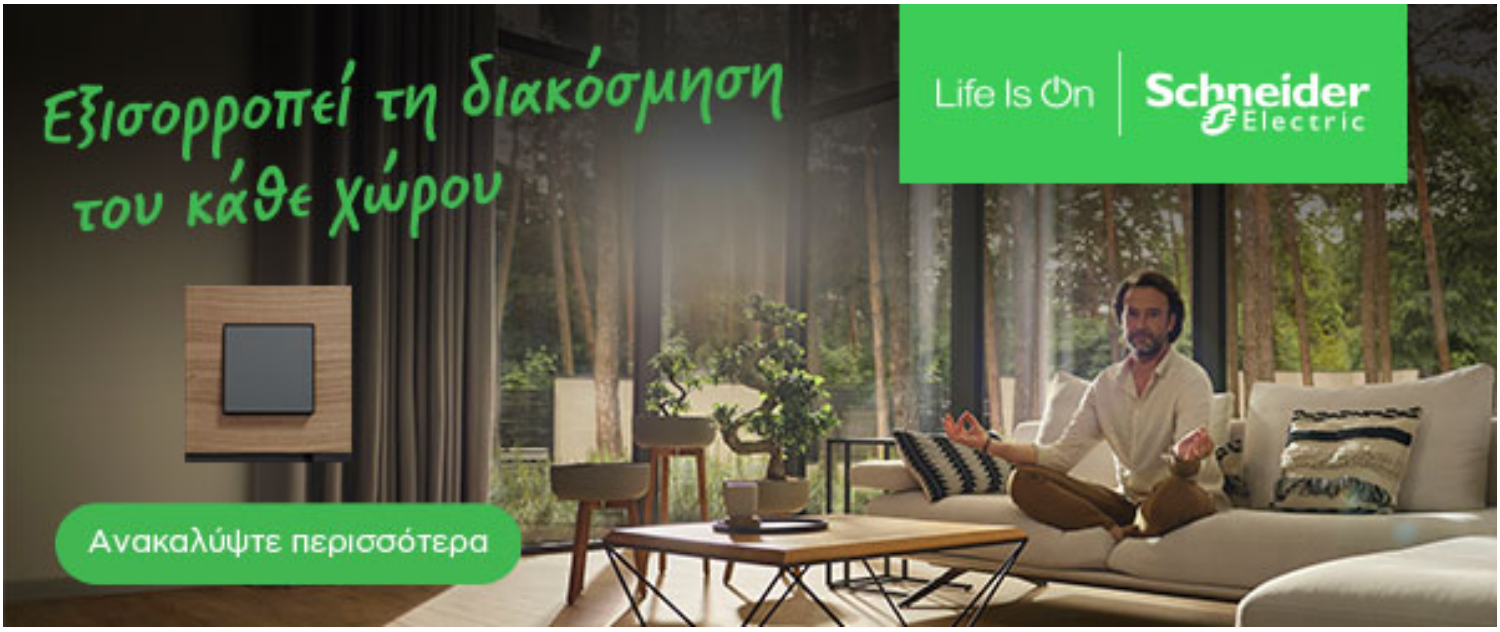

Τι είναι όμως αυτό που σπρώχνει έναν αρχιτέκτονα να σχεδιάζει, χωρίς κανέναν μάλιστα δισταγμό, τέτοια εξωφρενικά κτίρια, ακολουθώντας τον δρόμο του εύκολου και προκλητικού εντυπωσιασμού; Φαίνεται πως μοναδικός του στόχος είναι να σοκάρει και όχι να δημιουργήσει χώρους όπου θα φωλιάσει απρόσκοπτα και φυσιολογικά η ζωή. Αυτός ο δρόμος της υπέρμετρης κομπορρημοσύνης δεν χαρακτηρίζεται από καμιά αυτοκριτική διάθεση, δεν γεννά καμιά αμφιβολία, αφού το μόνο που ενδιαφέρει είναι η άνευ όρων δημοσιότητα και το οικονομικό όφελος: η πώληση του αρχιτεκτονικού καταναλωτικού προϊόντος στην καλύτερη δυνατή τιμή. Όλα τα άλλα περιττεύουν. Το τραγικό είναι ότι οι αρχιτέκτονες αυτοί καυχώνται κιόλας για τις αρχιτεκτονικές «καινοτομίες» τους, για τις «εκκεντρικές δημιουργίες» τους, όπως οι μόδιστροι που παρουσιάζουν στις πασαρέλες τις νέες τους κολεξιόν. Όμως η αρχιτεκτονική δεν είναι ραπτική, όπως και το χτίσμα δεν είναι ρούχο. Είναι ή θα έπρεπε να είναι κάτι πολύ περισσότερο, πιο σημαντικό, πιο ουσιώδες.

«Η ανία που προκαλεί το ακατάπαυστο νέο, η πλήξη τού να ανακαλύπτεις, κάτω από την απατηλή διαφορά των πραγμάτων και των ιδεών, την αιώνια ταύτιση όλων με όλα»[1], σημειώνει ο Fernando Pessoa. Αυτή η λατρεία του καινοφανούς, όμως, έχει σαρώσει τα πάντα, μουσεία, ινστιτούτα, αρχιτεκτονικές σχολές, διαμορφώνοντας τα κυρίαρχα πρότυπα της αρχιτεκτονικής και της τέχνης διεθνώς.

Στις μέρες μας, υπερτονίζεται η αρχιτεκτονική του ιδιωτικού που θέλει διακαώς να διαφοροποιηθεί και να ξεχωρίσει με την αλλοπρόσαλλη μορφή της, ενώ την ίδια στιγμή απουσιάζει παντελώς η δημόσια αρχιτεκτονική. Τα νέα δημόσια κτίρια σπανίζουν, κι όσα χτίζονται (με δημόσια χρήση) ανήκουν πλέον σε ιδιώτες ή ιδρύματα, ακολουθώντας κι αυτά το ίδιο πρότυπο. Το δημόσιο κτίριο όμως επιτελεί, ως γνωστόν, όχι μόνο τη λειτουργία του στη ζωή της πόλης, αλλά κυρίως τη συμβολική κοινωνική του παρουσία, ως το κτίριο που ανήκει σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες, ανήκει, μ' άλλα λόγια, στον «Δήμο». Η πόλη, έτσι,

καταντά ένα άναρχο συνονθύλευμα ανόμοιων και ασύνδετων μεταξύ τους μορφών, που η μία ανταγωνίζεται σε ασχήμια την άλλη, ένα δειγματολόγιο αστικής κακογουστιάς.

Η παρακμή της αρχιτεκτονικής εκφράζει στον χώρο την παρακμή ενός κόσμου που βυθίζεται στο τέλμα τού Τίποτα. Έχεις διαρκώς την αίσθηση μιας ατέρμονης απώλειας. Το χτίσιμο δεν είναι πια χτίσιμο. Μου λείπει σήμερα, περισσότερο από ποτέ, ο στοχαστικός λόγος του Πικιώνη, το αυστηρό βλέμμα του Κωνσταντινίδη, η κραυγή αγωνίας του Προβελέγγιου, η μαστοριά του Ροδάκη.

Θαρρείς κι η αρχιτεκτονική ξεράθηκε, στέγνωσε. Σαν να κόπηκαν οι ρίζες της που έφερναν τους χυμούς της απ’ τη ζωή κι απόμεινε νεκρό ξόανο. Απώλεσε την ηθική της δικαίωση και το διαχρονικό αίτημα πως η στέγη είναι κοινωνικό αγαθό και όχι εμπόρευμα. Η αρχιτεκτονική χρειάζεται να συναντηθεί ξανά με την κοινωνία και τα προβλήματά της, να επαναπροσδιορίσει αρχές και στόχους, να ανακαλύψει ξανά το ΕΜΕΙΣ! Γιατί, τι είναι η αρχιτεκτονική δίχως τη ζωή που κατοικεί μέσα της; Η ζωή νοηματοδοτεί τη βαθύτατη ουσία της αρχιτεκτονικής και την κάνει χτισμένο σύμβολο της ανθρώπινης ύπαρξης, αλλά και της αναπόφευκτης θνητότητάς της.

*Το άρθρο δημοσιεύτηκε στην Εφημερίδα των Συντακτών στις 19.01.2023

[1] Fernando Pessoa, Το βιβλίο της ανησυχίας, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997